

Natuurhistorisch Maandblad

9

Blonde zegge na 80 jaar
terug in Limburg

Pionierbegroeiingen op
rotsbodems in Zuid-Limburg

Mededeling: Zwitserse
glansslak in Limburg

Mededeling

De Zwitserse glansslak (*Oxychilus navarricus helveticus*), een nieuwe landslak in Limburg

Bij een bemonstering van de buitenzijde van de westelijke dijk van het Julianakanaal in Illikhoven, gemeente Echt-Susteren [figuur 1], werden enkele glansslakken gevonden die afweken van de in Nederland bekende soorten glansslakken. Het bleek de Zwitserse glansslak (*Oxychilus navarricus helveticus*) te zijn [figuur 2]. Deze soort is in 2004 als nieuw voor Nederland beschreven (BOESVELD & DE WINTER, 2004).

Glansslakken

De huisjes van de drie al lang uit Nederland bekende soorten glansslakken zijn met enige ervaring goed te onderscheiden. Het huisje van de Kelder-glansslak (*Oxychilus cellarius*) is sterk afgeplat, het wordt maximaal 12 mm groot. Een leeg huisje is bleek gelig; het levende dier is bleek blauwgrijs. De huisjes van de twee andere soorten zijn bruin. De Grote glansslak (*Oxychilus draparnaudi*) doet zijn naam eer aan, het huisje wordt tot circa 15 mm groot. Daar het snel in grootte toeneemt is de laatste winding meer dan tweemaal zo breed dan de vorige. Het levende dier is blauwzwart. De Look-glansslak (*Oxychilus alliarius*) blijft veel kleiner, het huisje wordt maximaal 7 mm groot. De laatste winding is niet sterk verbreed en daarmee is de soort zelfs te onderscheiden van onvolgroeide exemplaren van de Grote glansslak. Maar de soort heeft daarnaast nog een merkwaardig onderscheidend kenmerk. Bij verstoring scheidt het dier een stof af die het duidelijk naar uien of knoflook doet ruiken, waarschijnlijk om belagers af te schrikken (KERNEY & CAMERON, 1980; GITTEMBERGER *et al.*, 1984).

Dijk Julianakanaal

De bemonstering van de dijk van het Julianakanaal in Illikhoven vond niet met een vooropgezet doel plaats, maar was onderdeel van een algemene inventarisatie van landslakken in steile taluds van wegbermen. Bij onderzoek naar de verspreiding van landslakken worden vanwege de vele kleine soorten vooral strooiselmonsters onderzocht. Uit onderzoek aan strooiselmonsters van het dijklichaam van het Julianakanaal

in Illikhoven bleek dit een interessante plek te zijn omdat er soorten voorkomen die in de omgeving zelden of nooit worden waargenomen. De reden waarom dit zo is, is moeilijk vast te stellen, maar hieronder worden een paar mogelijke oorzaken nader uitgewerkt.

Het Julianakanaal is geopend in 1935. Op de plaats van onderzoek ligt het kanaal ingebed tussen dijken die hoog in het landschap liggen. Het ene talud is op het zuidoosten georiënteerd en het andere op het noordwesten. De nieuwe vindplaats van de Zwitserse glansslak ligt op het westen tot noordwesten en vangt daarmee wat meer zon dan de vlakke delen van het landschap, de temperatuur zal er dan ook wat hoger zijn. Voor het voorkomen van sommige soorten slakken op een bepaalde plaats is het type bodem van belang. Het materiaal waarmee het dijklichaam is opgebouwd is grotendeels vrijgekomen bij het graven van het kanaal. Ter hoogte van Elsloo moest voor de aanleg van het kanaal de Scharberg worden afgegraven. De grond die daarbij vrijkwam is zowel ten zuiden als ten noorden van Elsloo gebruikt om de dijklichamen op te hogen. Vooral huisjesslakken geven de voorkeur aan een kalkrijk substraat in verband met de bouw van hun huisje. Mogelijk is er kalkrijke grond aangevoerd. Voor de slakkenfauna is ook het beheer van de vegetatie van belang. De dijken van het kanaal worden niet overal op

▲▲ FIGUUR 1
Dijk westelijke dijk van het Julianakanaal ter hoogte van Illikhoven, vindplaats van de Zwitserse glansslak (*Oxychilus navarricus helveticus*) (foto: Jan Koert).

▲ FIGUUR 2
Zwitserse glansslak (*Oxychilus navarricus helveticus*) van Illikhoven (foto: Stef Keulen).

gelijke wijze onderhouden. De dijk waar de Zwitserse glansslak is gevonden is in het verleden regelmatig begraaft met een kudde schapen die om de paar dagen enkele honderden meters opschroef (TER HORST *et al.*, 1990). Dit is nog steeds te zien aan de vegetatie; bomen en struiken ontbreken veelal. Begrazing is al een tijd achterwege gebleven maar de dijk wordt wel regelmatig gemaaid, waardoor er ook nu geen begroeiing met bomen en struiken optreedt. Verder kan het afvoeren van het maaisel genoemd worden, waardoor de vegetatie meer

open blijft. Ook het achterwege blijven van bemesting draagt hieraan bij. Maar een afwijkende habitat herbergt nog geen bijzondere soorten landslakken als deze niet op de een of andere manier aangevoerd zijn. De Zwitserse glansslak zou hier bij de aanleg van het kanaal met aangevoerde materialen terecht gekomen kunnen zijn. De slakken kunnen ook uit de nabijgelegen industriële omgeving afkomstig zijn, waar ze met vrachtverkeer onopzettelijk aangevoerd kunnen zijn. De Zwitserse glansslak is door de derde auteur in 1979 gevonden in het Maasdal in de Belgische provincie Namen, bij het plaatsje Rivière. Transport via water behoort dus ook tot de mogelijkheden. De soort leeft ook nog in een aantal andere West-Europese landen zoals Frankrijk, Engeland, Zwitserland en Spanje, er zijn dus genoeg bronnen voor een mogelijk passief transport.

Nieuw voor Limburg

De drie hierboven genoemde soorten glansslakken zijn algemeen tot zeer

algemeen. De in 2004 als nieuw voor Nederland van Schijndel (Noord-Brabant) beschreven vierde soort, de Zwitserse glansslak, lijkt het meest op de Look-glansslak. De Zwitserse glansslak wordt echter een stuk groter, tot bijna 12 mm (BOESVELD & DE WINTER, 2004). Het huisje is enigszins conisch, doorzichtig, sterk glanzend en lichtbruin. De onderzijde van het huisje is een stuk lichter dan de bovenzijde van het huisje. De laatste omgang van het huisje is niet extra verbreed. Deze kenmerken pasten bij de in Illikhoven gevonden exemplaren. De huisjes waren al een stuk groter dan die van de grootste Look-glansslakken en ze verspreidden niet de karakteristieke uigeur. De conclusie was snel getrokken: het zou wel eens om de Zwitserse glansslak kunnen gaan. Die aanname werd bevestigd door anatomisch onderzoek van de geslachtsorganen. Limburg is dus een landslakkensoort rijker, Nederland een tweede populatie van deze soort. Rest natuurlijk de

vraag of de vondst in Illikhoven een geïsoleerde populatie betreft of dat de soort ook elders in Limburg voorkomt. Onderzoek in de komende jaren zal het uitwijzen.

Jan Koert, Achter de Kruiskapel 28, 6127 BZ Grevenbicht. E-mail: pog.mo.thon@kpnplanet.nl
Stef Keulen, Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg
Wim Maassen, Leliestraat 50, 6101 LT Echt

Literatuur

- BOESVELD, A. & A.J. DE WINTER, 2004. *Oxychilus (Ortizius) navarricus helveticus* (Blum, 1881), een nieuwe landslak voor de Nederlandse fauna (Gastropoda, Pulmonata, Zonitidae). *Basteria* 68(1-3): 1-6.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUY & TH. E. J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. KNNV Uitgeverij, Hoogwoud.
- HORST, R.J. TER, H.G. JANSONIUS & K.V. SYKORA, 1990. Vegetatie en beheer op de dijken van het Juliana-kanaal. *De Levende Natuur* 91(1): 23-29.
- KERNEY, M.P. & R.A.D. CAMERON, 1980. Elsevier's slakken-gids. Elsevier, Amsterdam.

Boekbesprekingen

DE GLADDE SLANG

Ervaringen met een mysterieus reptiel

A. van Rijsewijk, J. van Aalst & J. van Delft, 2019. KNNV Uitgeverij, Zeist. 140 pagina's, 17 x 24 cm, harde kaft, gebonden. ISBN: 978 90 5011 7050. Prijs: € 24,95. Verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks via www.knnvuitgeverij.nl

De Gladde slang is ongetwijfeld de minst bekende van de Nederlandse slangensoorten. Terwijl men de Adder en de Ringslang vrij gemakkelijk kan waarnemen binnen hun verspreidingsgebied, leeft de Gladde slang veel meer verborgen en zijn ontmoetingen met het dier zeldzaam. Alleen een goede veldwaarnemer weet waar hij moet kijken en kan zo gegevens verzamelen over deze soort. Vooral in de provincie Noord-Brabant heeft het onderzoek naar de Gladde slang de laatste decennia een hoge vlucht

genomen. De auteurs van dit boek zijn dan ook aan te merken als echte soortspecialisten. Het boek is opgedeeld in een zestal hoofdstukken waarmee de gehele tot nu toe bekende biologie van de Gladde slang wordt gedekt. Na een korte kennismaking met het dier worden de morfologie en lichaamsbouw besproken, waarbij alle relevante aspecten aan bod komen. In het daarop volgende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de levenswijze en de ecologie. Vooral de beschrijving van de wijze waar-

op de Gladde slang gebruik maakt van zijn habitat bevat veel interessante informatie. Toch leveren de inleidende hoofdstukken voor de ervaren herpetoloog relatief weinig nieuwe inzichten op. Wel mooi om te lezen dat buitenlands onderzoek in vooral Engeland en Duitsland zijn bevestiging krijgt in de Nederlandse situatie. Een belangrijke overweging voor het uitgeven van dit boek was ongetwijfeld de vraag om aandacht voor de bescherming van de Gladde slang. Daarin ligt dan ook de kracht van deze publicatie. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op bedreiging en wettelijke bescherming van het dier. In hoofdstuk 5 komt het beheer van geschikte biotopen aan de orde. Met name dat hoofdstuk geeft een goed overzicht wat een beheerder kan doen om de habitat van de Gladde slang te behouden en te versterken. Hierbij wordt een zeer compleet en gedetailleerd beeld geschetst van maatregelen die ingezet kunnen worden. De beheersuggesties beperken zich niet tot natuurlijk biotoopbeheer, maar er wordt ook uitgebreid stilgestaan bij de geleiding van slan-

gen bij infrastructurele barrières en de aanleg van kunstmatige zonnenschuilplekken. Net zo belangrijk is de heldere uitleg bij alle beheer- en inrichtingsmaatregelen waardoor de lezer (en beheerder) begrijpt waarom bepaalde acties noodzakelijk zijn voor de instandhouding van populaties van Gladde slangen. Het laatste hoofdstuk van het boek beschrijft onderzoeksmethoden voor het inventariseren en monitoren van de Gladde slang. Hoewel zeker niet onbelangrijk voor de instandhouding van de soort is die informatie zeer algemeen en is ze veelal van toepassing op populatieonderzoek bij alle Nederlandse reptielen. Dit neemt niet weg dat ook hier een nagenoeg compleet beeld wordt gepresenteerd, in dit geval toegespitst op het onderzoek bij de Gladde slang. Al met al een boek dat iedere herpetoloog en beheerder zeer nuttige informatie kan aanreiken bij de bescherming van deze vertegenwoordiger van onze sterk bedreigde reptielenfauna.

TON LENDERS

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP in LIMBURG

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Oelmeijer (voorzitter), Rob Geraeds (vice-voorzitter), Alfred Paarlberg (penningmeester) & Ben Matheij.

ALGEMEEN BESTUUR

Wilfred Alblas, Toon van Baal, Marian Baars, Jan-Joost Bakhuizen, Susanne Hanssen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Math de Ponti, Pieter Puts, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Jeanne Cuypers & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 35,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 105,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau, Marja Lenders (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 4,-; leden € 3,50 (incl. porto), themanummers € 7,-.
IBAN: NL31INGB000429851, BIC: INGBNL2A.

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELLENSTUDIEGROEP

Henk Henczyk (paddenstoellenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen
(plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRUIK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven
(zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten (snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAÏK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikestichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL (natuurbank@nhgl.nl).

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor, Raymond Pahlplatz & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4.all.nl).

EDITING SUMMARIES

Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK

Grafagroep Zuid, Swalmen.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

